

DVE KNJIGI O JOYCEOVSTVU

Geert Lernaut: *The French Joyce*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1990

Alan Roughley: *James Joyce & Critical Theory, An Introduction*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1991

James Joyce je nekoč izjavil, da se bodo ljudje še desetletja ukvarjali z ugankami, ki jih je skrtil v svoje delo, zato ni čudno, da se je ob tem delu oblikovala stroga specialistična šola – joyceovstvo, ter da je po drugi svetovni vojni o njem pisal domala vsak pomemben literarni teoretik. Joyceova slava se je tako začela vzporedno z razcvetom literarne vede in različni teoretični pristopi do njegovega dela so posredno vedno kazali na neko stanje stroke. Pričujoči knjigi, ki sta zaznamovali joyceovstvo na začetku devetdesetih, opazili pa so ju tudi v nespecialističnih revijah, poskušata pokazati, da poststrukturalizem ni le modni trend zadnjega desetletja, ampak logična posledica zgodovinskega razvoja literarne vede.

Geert Lernaut pojasnjuje metodološki okvir svoje knjige s konceptom paradigme Thomasa Kuhna. Prepoznavanje paradigme je mogoče ob upoštevanju geografske lokacije, posebnih publikacij, kolokvijev in skupne mreže citiranja. Po Kuhnu naj bi raziskovalci, ki ustrezajo naštetim načelom, izoblikovali skupno disciplinarno matrico. Ta se odraža na več različnih načinov, najbolj reprezentativno s tako imenovanim "skupnim prime-

rom". Lernaut se je osredotočil na primer, ki je bil dolgo časa domena izključno ameriške literarne vede. Njegov prvotni namen je bil nastopiti kot posrednik med francoskim in ameriškim načinom branja Joyceovega dela (za to vlogo naj bi imel tudi vse potrebne dispozicije, saj se je šolal v Belgiji). Glavna postavka njegovega dela je nekoliko vprašljiva. Lernaut povzema ugotovitve Geralda Graffa (*Professing Literature, An Institutional History*, 1987), po kateri naj bi bil poststrukturalizem nekonsistentna metodologija literarne vede, saj si pogosto privoščijo interpretacijo, ki je samo delo pravzaprav sploh ne omogoča. Poststrukturalizem naj bi bila izvirnost za vsako ceno, posledica borb za službe, v katere so predvsem v ZDA prisiljene mlajše generacije literarnih teoretikov. Tako v zaključku knjige Lernaut izrecno zavrača vsakršno francosko branje Joycea in mu postavi nasprotno tezo: kritik naj bi se namesto na različne teoretske paradigme zanašal na svoje lastno branje. Paradoks njegovega zaključka (ki ga dovolj dvoumno konča s citatom iz znamenitega Kantovega spisa *Kaj je razsvetljenstvo?*), je v tem, da je prav to glavna teza francoskega poststrukturalizma. Lernaut namreč sam opozarja, da imajo poststrukturalisti svojo dejavnost za neke vrste reakcijo proti vsaki tradiciji, tudi proti svojemu predhodniku, formalistično nastrojenemu strukturalizmu, ter vse poveže z vplivom zgodovinske avantgarde na francoske teoretike. Joyce je za aktivistično naravnano francosko teorijo zanimiv predvsem za-

KRITIKA

radi enega razloga: zaradi svojega izrecno uporniškega, proti vsaki tradiciji naravnane pisanja. Namesto pa da bi se osredotočil na samo teorijo ter pokazal, da je tipična politična gesta francoskega post-strukturalizma sestavni del teorije, se v maniri novega historicizma zapiči v zunanji kontekst. Rezultat skorajda sociološkega pregleda je sicer zanimiva zgodba o razvoju francoske teorije, polna pikantnih podrobnosti, ki pa žal razen izrecnega opozarjanja na neenovitost francoske paradigme in razen nekega svojega pogleda na literarno vedo niti nima nobenih pretenzij, osvetliti posamezne teoretske koncepte.

Prvo poglavje prinaša kratek pregled anglo-ameriške joycevske kritike do konca šestdesetih let ter opisuje postopno obujanje zanimanja za Joyceovo delo v Franciji, ki se začne konec šestdesetih let. V drugem poglavju (*Cixous, Derrida, Lacan*) Lernaut sicer dosledno upošteva vsa dela, ki so jih o Joyceu napisali omenjeni teoretiki (po historičnem zaporedju), popiše napačne citate in okoliščine pri nastajanju določenega teksta, toda opeša v trenutku, ko bi moral sistematično pregledati posamezne teoreme. Prav Cixousova, Derrida in Lacan so bili prvi in najbolj vplivni teoretiki francoske joycevske paradigme, zato čudi, da je v tem poglavju njim samim posvečeno manj pozornosti kot Lernautovim razlagam Heideggerjevega branja Hölderlina (saj naj bi tudi pri njem šlo za podoben metodološki pristop do dela nekega literata). Tretje poglavje (*University Criticism*) s povzemanjem posameznih

manj znanih razprav o Joyceu, ki so jih napisali francoski profesorji, prinaša bežen pregled organiziranosti in interaktivnosti francoskega univerzitetnega sistema. Najboljše in hkrati najboljše je četrto poglavje (*Joyce and Tel Quel*). Lernautovi povzetki so tukaj zaradi kratkosti obravnavanih člankov jasni in učinkoviti, izrecna politična drža, burna zgodovina sporov in prelomov v reviji, pa mu omogoča, da njegova metoda pride do polnega izraza. Predzadnje poglavje je kratek pregled britanskih in ameriških kritikov, ki so si za interpretacijo Joycea prvi izposodili francoske mislece. Tudi pri njih pride Lernaut do podobne ugotovitve: če so francoski teoretiki pogosto površno in zgrešeno brali Joycea, potem si ameriško-angleška kritična šola večkrat privoščila enako napačno razumevanje francoskih teoremov in jim povrh podeli vprašljivo enovito ime, poststrukturalizem.

Ker je kvaliteto Lernautovega pregleda narkovala količina sekundarnega materiala, ki ga hoče omeniti, je njegov pregled najslabši prav pri opisovanju tistih teoremov, kjer o Joyceu obstaja največ napisanega: Lernaut si privoščila re-interpretacijo "močnih" paradigem (če si sposodimo Kuhnov termin, "šibke" pa zgolj povzame. V knjigi je moteča ravno neselektivna obravnava obsežnega sekundarnega materiala (bibliografija obsega kar 35 strani). Knjiga je pisana tako, kot da bi jo lahko uporabljali le specialisti za delo Jamesa Joycea, sam Lernaut se je v odgovorih na negativne kritike knjige izrecno postavil v držo joycevskega kritika,

toda mislim, da po nepotrebem, saj o Joyceu vse preveč ponavlja splošno znana dejstva, drobne opombe k očitno napačnim interpretacijam pa so puste in odvečne. Knjiga je pravzaprav bolj kot za specialiste privlačna za vse tiste, ki jih zanima metakritika post-strukturalizma in zgodovina novejših francoske literarne vede.

Pri tem se zastavlja vprašanje, ali ni tovrstna metakritika, ki bralca eksplicitno napoti k branju Joycea, implicitno pa k neposrednemu branju posameznih študij o njem, že v principu samo svojevrstna, z opombami opremljena bibliografija? Lernaut se iz te zagate rešuje s kramljaškimi, skorajda novinarskim opisom in kritiko metode razprav, ki jih je vzel za svoj predmet – kar je do neke mere seveda protislovno s samim predmetom: nekako čudno je, če nekdo izrecno poudarja osebne simpatije z nečim, za kar dokaže, da naj bi bilo popolnoma zgrešeno.

Bolj prepričljivo ravna Alan Roughley, ki v uvodu zatrdi, da njegova knjiga "ni o joyceovskih študijah *per se*, ampak o zanimivih odnosih, ki obstajajo med Joyceovo fikcijo in različnimi kritičnimi teorijami". Knjigi *James Joyce & Critical Theory. An Introduction* bodo bralci, ki ne poznajo Joyceovih proznih tekstov, mestoma težko sledili. Delo je razdeljeno na poglavja, ki naj bi predstavljala najbolj pomembne kritične smeri, pregledna podpoglavja pa so posvečena posameznim literarnim teoretikom (podpoglavje *Julia Kristeva* se tako pojavlja kar v treh poglavjih). Zaradi specializirane narav-

nanosti je knjiga slabša prav tam, kjer s svojo provokativno držo zbode v oči Lernautova knjiga. Avtor si na mestih, kjer hoče pojasniti širši teoretski okvir določenega branja Joycea, pomaga ali zgolj z Joyceovo biografijo ali z zelo pogostim navajanjem kake znane splošne knjige (najbolj očitno v poglavju o semiotiki, kjer se sklicuje na delo Terenca Hawkesa *Structuralism and Semiotics*, 1977). Kljub temu pa je Roughleyeva knjiga dovolj pregleden priročnik metodologije različnih interpretacij, ki so nastale na podlagi splošnega, teoretičnega pogleda na Joyceovo delo. Roughley ponavlja večkrat omenjeni moto joyceovcev, da radikalno delo zahteva radikalno metodologijo, pravi prelom med konzervativnim ter radikalnim branjem Joyceovega dela pa naj bi se začel s strukturalizmom, kateremu je posvečeno prvo poglavje.

Izbira posameznih teoremov je obrazložena v uvodu, dodatno pa jo podkrepi skrbno izbrano zaporedje obravnavanih teoretikov. Tako se prvo poglavje začne kar z Vicom, ki je eden redkih filozofov, katerih vpliv na Joycea je neizpodbiten. Za Roughleya je Vico v prvi vrsti vezna nit med joyceovstvom in strukturalizmom: Vico je zanimala struktura posameznih socioloških skupin, sistem razlik ter odnos med jezikom in družbo, prav to, kar sta veliko kasneje ugotavljala Saussure in Lévi-Strauss (njima sta posvečeni naslednji podpoglavji). Zanimivo je, da Roughley najde v delih dveh najbolj znanih joyceovcev, Clivea Harta in Ronalda McHugha, metodo, ki je presenetljivo podobna fran-

coskemu strukturalizmu, čeprav njuni deli predstavljata klasičen primer tradicionalne interpretacije, ki se opira zgolj na primarni material. (Hart vidi *Finnegans Wake* kot knjigo, ki jo sestavlja tapiserija motivov in struktur, McHugh pa zanimajo posebna ortografska znamenja, s pomočjo katerih je Joyce definiral odnos med protagonisti.) Poglavje zaključijo interpreti, ki so poskušali na Joyceovo delo neposredno aplicirati naratologijo Barthesa, Todorova, Genetta in Proppa. Naslednje poglavje je posvečeno Umberto Ecu, Robertu Scholesu in Juliji Kristevi, ki so dvomnost in avtoreferenčnost Joyceovih poznih tekstov vzeli za glavni primer svojih znanih semiotičnih teorij.

Če bi iskali teorem, ki ga je najintenzivneje posvojila ameriška literarna veda, je to zagotovo feminizem (oklahomska univerza v Tulsi, ki izdaja najboljšo specialistično joyceovsko revijo, *James Joyce Quarterly*, slovi tudi po oddelku "ženskih študij"). Centralni del knjige tako zavzemata poglavji o feministični kritiki. Poglavju o anglo-ameriški kritiki, ki jo predvsem zanima vloga žensk v Joyceovem pisanju, sledi poglavje o francoski feministični kritiki, za katero je značilno, da vidi ženskost kot določujoči princip Joyceovih tekstov. V poglavju *Joyce and Psychoanalytic Theory* obdela Roughley vse avtorje, ki so večinoma iskali vpliv Freudove in Jungove misli na Joycea, kot tudi tistih nekaj študij, ki se sklicujejo na psihoanalitično teorijo Lacana. Poglavje o marksističnih študijah najprej opiše usodo Joyceovega dela v bivši

Sovjetski zvezi, nato pa se ukvarja z interpretacijami Joyceovega dela pri nekaterih anglo-ameriških kritikih: največ s spisi Terrya Eagletona in Fredrica Jamesona, žal ne tudi s Colinom MacCabeom, avtorjem prve prave marksistične knjige o Joyceu (*James Joyce & The Revolution of the Word*, 1978). Knjigo zaključuje pregled poststrukturalističnih interpretacij, edinih, do katerih pokaže Roughley tudi nekaj osebnih simpatij in na katere se pogosto sklicuje v prejšnjih poglavjih. Značilnost vseh prej obravnavanih teoremov je bila v tem, da so poskušali pojasniti nujnost interpretacije Joyceovih tekstov in to zahtevo predstavili kot model neke določene teorije. Pri dekonstrukciji postane koncept tovrstno naravnanebralca neproblematična predpostavka in ne model. Interpretacijo zamenja sam tekst (mnogokrat hkrati tako avtorjev kot bralečev), retorika in posredna avtoreferenčnost postaneta glavni določilci tekstov teh interpretacij.

Največja nerodnost knjige *James Joyce & Critical Theory* je pomanjkljivost. Avtor jo je končal nekje leta 1988, ravno v času, ko so poststrukturalistične joyceovske študije dobesedno eksplodirale. Knjigi se pozna, da jo je pisal Američan, saj bi francoske vire lahko prešteli na prste ene roke. Nekatere pomembne razprave o Joyceu enostavno manjkajo (moteče pomanjkljivo je prav zadnje, ključno poglavje knjige), očitno le zato, ker takrat še niso bile dostopne v angleškem prevodu. Roughley sploh ne obravnava Lacana, čeprav se je z njegovim nastopom začel joyceovski simpozij v

Parizu (1975) in čeprav avtor celo sam poudarja, da se posebno v zadnjem času nanj večkrat sklicujejo feministične in psihoanalitične študije. V knjigi tudi pogrešamo poglavje o Wolfgangu Iserju in izčrpnjši pregled ameriške *reader response* kritike (nekaj malega je obravnavane v prvem, 'strukturalističnem' poglavju), ki ji zadnjih nekaj let edini uspeva parirati poplavi poststrukturalistične joycevske kritike. Roughleyevi knjigi je (v poglavjih, ki jih obravnava) vseeno do neke mere uspelo dopolniti metodološko pretenciozno Lernautovo knjigo. *James Joyce & Critical Theory* je uvodna knjiga, ki pojasnjuje vzroke za marsikateri svojski, moteče žargonski prijem poststrukturalističnih interpretov. Ker je napisana s stališča specialista, je njena glavna odlika eksemplaričen dokaz trditve, da je prvi in edini pogoj literarne teorije zgolj natančno poznavanje primarnega predmeta literarne vede, literature.

Aleš Pogačnik

Brian McHale:
CONSTRUCTING
POSTMODERNISM

London and New York:
Routledge, 1992

Brian McHale, profesor primerjalne književnosti na univerzi v Tel Avivu in sourednik znane revije "Poetics Today", sodi ob Ihabu Hassanu, Davidu Lodgeu, Lindi Hutcheon, Douwu Fokkemi, Leslieju Fiedlerju in ostalih med vodilne raziskovalce literarne-

ga postmodernizma. Njegova posebnost je preučevanje postmodernizma v prozi. Že na koncu sedemdesetih in na začetku osemdesetih let je v "Poetics Today" pisal o postmodernizmu, zlasti o svojem najljubšem avtorju Thomasu Pynchonu. Njegov prvi zares pomemben prispevek s tega področja pa je referat, ki ga je imel na delavnici o postmodernizmu septembra 1984 na univerzi v Utrechtu in ki je izšel leta 1986 pod naslovom *Change of Dominant from Modernist to Postmodernist Writing* v znanem zborniku (uredila sta ga Fokkema in Hans Bertens) *Approaching Postmodernism*. V tem spisu je očrtal vse premise, ki so določale tudi njegovo poznejše ukvarjanje s postmodernizmom. Najprej je postavil načelno tezo, da so definicije in kategorije literarne vede, zlasti pri periodizaciji, strateškega značaja, da nikoli ne zadevajo realne reference, ampak svoj predmet vedno zgolj konstruirajo. Iz tega izhodišča, ki ga je v poznejših delih podkrepil s stališči Matecia Calinescuja, je nato izpeljal sklep, da ni mogoče postaviti enoznačne definicije postmodernizma, temveč le "eno od mnogih možnih". V luči te načelne metodološke optike je razvil svoj model postmodernizma. Najprej je zavrnil poskus njegove določitve zgolj z binarno opozicijo med sintaktičnimi in semantičnimi elementi modernističnih oz. postmodernističnih del; kritika je letela na starejše poskuse do Hassana, najbrž tudi na Lodgea, povsem eksplicitno pa na Fokkemo. Nasproti temu modelu je postavil svoje videne literarnozgodovinske periodizacije, ki jo - pod vplivom